

สถานะสินสอดตามกฎหมายไทย LEGAL STATUS OF SIN-SOD (BRIDE PRICE) IN THAI LAW

วรินเศรษฐ์ สุขประเสริฐ*
Warinset Sukprasert

บทคัดย่อ

แนวความคิดเรื่องการให้สินสอดที่ปรากฏในประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัวนั้นมีลักษณะเป็นการรับรองจารีตประเพณีเดิมที่ตกทอดกันมา โดยในสมัยโบราณการให้สินสอดมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการตอบแทนการที่บิดามารดาเลี้ยงดูหญิงจนเติบโตใหญ่จนได้สมรสกับชาย ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นค่าสินหิ้วบัวนาง หรือค่าน้ำนมข้าวป้อน ที่ให้แก่บิดามารดาของหญิงนั้น แต่ถึงอย่างไรก็ดีในปัจจุบันกฎหมายกำหนดให้สินสอดเป็นทรัพย์สินที่ฝ่ายชายให้แก่บิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรม หรือผู้ปกครองของฝ่ายหญิงแล้วแต่กรณีเพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมสมรส จึงเห็นได้ว่าบทบัญญัติของกฎหมายมีข้อแตกต่างจากแนวคิดของการให้สินสอดสมัยโบราณ และสถานะของสัญญาสินสอดในปัจจุบันเป็นสัญญาที่มีลักษณะพิเศษที่มีใช้สัญญาต่างตอบแทนในลักษณะเอกเทศสัญญาและมีใช้สัญญาให้โดยเสนหาซึ่งเป็นสัญญาไม่ต่างตอบแทน แต่สัญญาสินสอดเป็นสัญญาที่มีวัตถุประสงค์ด้านหนึ่งเป็นการโอนทรัพย์สิน และอีกด้านเพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมสมรส ซึ่งไม่ก่อให้เกิดภาระหน้าที่แก่คู่สัญญาที่รับการให้สินสอด แต่ประการใด สัญญาสินสอดเป็นสัญญาที่มีบทบัญญัติกำหนดไว้เป็นพิเศษในมาตรา 1437 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ อยู่แล้วจะนำหลักทั่วไปของสัญญาต่างตอบแทนหรือสัญญาให้โดยเสนหามาปรับใช้ในเรื่องสัญญาสินสอดไม่ได้

คำสำคัญ

สินสอด, ราคาเจ้าสาว, ค่าตอบแทนการสมรส

* นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายเอกชน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ : plec1@hotmail.com

Graduate student of Master of Laws Program in Private Law, Faculty of Law, Thammasat University. Email address : plec1@hotmail.com

ABSTRACT

Once the law accepts a concept regarding the provision of Sin-Sod and provides it in the Civil and Commercial Code Book 5 Family, therefore, it is considered as an admission of the custom and heritage. The giving of Sin-Sod therefore becomes a usual tradition that most Thai people take into practice until the present time. The purpose of giving Sin-Sod tradition is to reward the parents for growing up the woman until she gets married with the man. Alternatively it can be called “Kha Sin Hua Bua Nang” or “Kha Nam Nom Khao Pon” (Compensation for betrothal) given to the parents of the woman. However, the offering of Sin-Sod is considered as the property given by the man to the parents, adopters or guardians of the woman, as the case may be, in return of the woman agreeing to marry. It can be noted that the provisions of law are different from the concept of giving the Sin-Sod in ancient times. Sin-Sod agreement is a contract of particular nature which is not a reciprocal contract, in nature of specific contract, and it is not an agreement of gift which is a non-reciprocal contract. Sin-Sod agreement has purpose of transferring property with a view to remuneration the bride’s parents for having her daughter getting married. However, It does not impose any obligation on the contracting party who receives the gift. Therefore, the Sin-Sod agreement is a contract which the law specifically provides in Section 1437 and it’s specific consequence is already provided.

Keywords

Sin Sod, Bride Price, Remuneration for marriage

บทนำ

การที่ชายหญิงรักกันและประสงค์จะใช้ชีวิตคู่ร่วมกันโดยการสมรสนั้น มิใช่เรื่องของตัวชายและหญิงเพียงอย่างเดียว แต่มีกรรมถึงผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายที่จะเข้ามาตกลงกันในกระบวนการพิธีสมรส และส่วนที่มักมีการตกลงกันจนอาจเรียกได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีแต่งงานไทยไปแล้ว นั่นคือเรื่องของการหมั้นและค่าสินสอดที่ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง กล่าวคือ บิดามารดา เป็นผู้เรียกจากฝ่ายชาย เรื่องของการหมั้นและการให้สินสอดนั้น แม้จะมีกฎหมายบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1437¹ แล้ว แต่อย่างไรก็ดีในการแก้ไขบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัวหลายครั้งที่ผ่านมา กลับมีการแก้ไขเฉพาะบทบัญญัติเรื่องการหมั้นให้มีความชัดเจนทั้งในด้านสัญญาและผลของสัญญามากยิ่งขึ้น แต่ในเรื่องของสินสอดกลับยังไม่มีการปรับปรุงแต่อย่างใดและยังคงปะปนรวมกันในบทบัญญัติของสัญญาหมั้น ซึ่งก่อให้เกิดความสับสนกับสถานะของสัญญาหมั้นและสัญญาสินสอดที่ต้องมีก่อนสมรสหรือไม่ และการเกิดสัญญาสินสอดจะต้องอาศัยพึงพิงความสมบูรณ์ของสัญญาหมั้นหรือไม่ ในเรื่องนี้ได้มีคำพิพากษาศาลฎีกาที่น่าสนใจและผู้เขียนได้นำมาวิเคราะห์ในประเด็นดังกล่าวโดยศาลได้วินิจฉัยไว้ดังนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1298/2558² ศาลได้วินิจฉัยว่า การสมรส เป็นพฤติการณ์ที่ชายและหญิงตกลงที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยา ความสมัครใจและความรักของทั้งสองฝ่ายที่อยู่ร่วมกันเป็นเหตุสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะมีวัฒนธรรมประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้องกับด้วย แต่ข้อที่สำคัญ คือ กฎหมายไม่สามารถบังคับให้ชายหญิงอยู่ด้วยกันหรือบังคับให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไปจดทะเบียนสมรสได้ กฎหมายลักษณะครอบครัวจึงถูกบัญญัติไว้เป็นพิเศษเพื่อใช้บังคับและแก้ปัญหาอันเกิดจากการใช้ชีวิตร่วมกันของชายหญิงที่จะอยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยา ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากสัญญาโดยทั่วไป จะนำบทบัญญัติกฎหมายว่าด้วยสัญญาต่างตอบแทนมาใช้บังคับหาได้ไม่ มิฉะนั้นศาลต้องบังคับให้คู่สัญญาจดทะเบียนสมรสหรืออยู่กินฉันสามีภรรยากับอีกฝ่ายหนึ่งตาม

¹ มาตรา 1437 การหมั้นจะสมบูรณ์เมื่อฝ่ายชายได้ส่งมอบหรือโอนทรัพย์สินอันเป็นของหมั้นให้แก่หญิงเพื่อเป็นหลักฐานว่าจะสมรสกับหญิงนั้น

เมื่อหมั้นแล้วให้ของหมั้นตกเป็นสิทธิแก่หญิง

สินสอด เป็นทรัพย์สินซึ่งฝ่ายชายให้แก่บิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรมหรือผู้ปกครองฝ่ายหญิงแล้วแต่กรณี เพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมสมรส ถ้าไม่มีการสมรสโดยมีเหตุสำคัญอันเกิดแก่หญิงหรือโดยมีพฤติการณ์ซึ่งฝ่ายหญิงต้องรับผิดชอบ ทำให้ชายไม่สมควรหรือไม่อาจสมรสกับหญิงนั้น ฝ่ายชายเรียกสินสอดคืนได้

ถ้าจะต้องคืนของหมั้นหรือสินสอดตามหมวดนี้ ให้นำบทบัญญัติมาตรา ๔๑๒ ถึงมาตรา ๔๑๘ แห่งประมวลกฎหมายนี้ว่าด้วยลาภมิควรได้มาใช้บังคับโดยอนุโลม

² คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1298/2558, สืบค้นเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2561, จาก <http://deka.supremecourt.or.th/>.

วัตถุประสงค์แห่งนั้นอันเป็นมูลหนี้เดิมเสียก่อนและจะทำให้กฎหมายลักษณะครอบครัวไม่มีผลใช้บังคับด้วย

คดีนี้โจทก์ไม่ได้มอบของหมั้นแก่จำเลยที่ 1 แต่โจทก์ได้มอบทรัพย์สินให้แก่จำเลยที่ 2 และที่ 3 ซึ่งเป็นบิดามารดาของฝ่ายหญิงเพื่อตอบแทนการที่จำเลยที่ 1 ยอมสมรส คู่สัญญาของการหมั้นหมายถึงโจทก์และจำเลยที่ 1 รวมตลอดถึงบิดามารดาของโจทก์และจำเลยที่ 1 ด้วย เมื่อโจทก์ไม่ได้มอบของหมั้นแก่จำเลยที่ 1 สัญญาหมั้นจึงไม่อาจเกิดขึ้นได้ การที่โจทก์มอบทรัพย์สินแก่จำเลยที่ 2 และที่ 3 จึงไม่ถือเป็นการมอบสินสอดให้แก่จำเลยที่ 2 และที่ 3 ตามกฎหมาย ไม่ตกอยู่ภายใต้บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1437 แต่ถือได้ว่าเป็นการให้ทรัพย์สินแก่จำเลยที่ 2 และที่ 3 โดยเสนหา

จากคำพิพากษาศาลฎีกาฉบับนี้ปรากฏให้เห็นประเด็นแห่งความไม่ชัดเจนของสัญญาสินสอดโดยแบ่งได้เป็นสามประการดังนี้

ในประการแรก การตกลงกันเรื่องสินสอดนั้น กฎหมายได้บัญญัติในเรื่องความสัมพันธ์ตามกฎหมายครอบครัวไว้เป็นพิเศษ ดังนั้นจะนำหลักสัญญาต่างตอบแทนมาบังคับใช้ได้หรือไม่เพียงไร

ประการถัดมาในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการหมั้นและสินสอด ที่ปรากฏตามนัยแห่งคำพิพากษานี้เห็นได้ว่าเรื่องสัญญาหมั้นนั้นเปรียบเสมือนสัญญาหลัก และสินสอดเปรียบเสมือนตั้งสัญญารอง การเกิดสัญญาสินสอดต้องมีสัญญาหมั้นเกิดขึ้นก่อนเท่านั้น หรือไม่

ประการสุดท้าย ศาลได้มีคำวินิจฉัยว่าทรัพย์สินที่มอบให้แก่กันไม่ใช่ของหมั้นและสินสอด และศาลได้อธิบายต่อไปว่าการที่ชายมอบทรัพย์สินให้ฝ่ายหญิงหรือผู้ปกครองฝ่ายหญิงถือเป็นการให้โดยเสนหา จึงเป็นที่น่าสนใจศึกษาว่าหากถือเป็นการให้โดยเสนหา จะนำบทบัญญัติเรื่องสัญญาให้โดยเสนหามาปรับใช้จะเหมาะสมหรือไม่เพียงไร

1. ความหมายและวัตถุประสงค์ของสัญญาสินสอด

การให้สินสอดที่ปรากฏในประเพณีแต่งงานของประเทศไทยมิใช่เป็นเพียงประเทศเดียวที่มีลักษณะการให้ทรัพย์สินแก่พ่อแม่ฝ่ายหญิงเพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมสมรส แต่จากการสำรวจพบว่า การให้ค่าตอบแทนเพื่อการสมรสนี้พบได้ในหลายประเทศ และมีปรากฏในอารยธรรมเก่าแก่ในพื้นที่ต่างๆ ทั่วโลก ทั้งในตะวันออกโบราณ กรีก และโรมัน ,ยุโรปตะวันตก, กลุ่มประเทศอาหรับที่นับถือศาสนาอิสลาม, ในประเทศจีน และกลุ่มประเทศที่นับถือศาสนาฮินดู ทั้งนี้ เหตุผลของการให้ค่าตอบแทนการสมรสก็ต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่และวัฒนธรรม ยกตัวอย่าง เช่น การให้ค่าตอบแทนการสมรสเพื่อเป็นการยืนยันว่าเจ้าสาวจะได้รับการดูแลจากเจ้าบ่าวเป็นอย่างดี หรือเพื่อให้เจ้าสาวจะได้รับความเคารพจากคนในครอบครัวเจ้าบ่าว³ หรือหากพิจารณาในแง่ของประวัติศาสตร์ของโรมันก็มีการให้เหตุผลในเรื่องการให้ค่าตอบแทนการสมรสนั้นมาจาก

³ J. N. D. Anderson, Family law in Asia and Africa, (London : George Allen & Unwin, 1968), p.18.

การที่หญิงไม่มีสิทธิในการได้รับมรดกจากครอบครัวที่ตนกำเนิดตั้งนั้นสินสอดจึงเป็นการมอบให้แก่หญิงเพื่อเป็นการถ่ายเททรัพย์สินมรดกจากครอบครัวที่กำเนิดตน

การให้ทรัพย์สินเพื่อตอบแทนการสมรสนั้นแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ โดยในรูปแบบแรกเป็นการที่ฝ่ายชายให้ทรัพย์สินแก่ฝ่ายหญิง และรูปแบบที่สองเป็นการที่ฝ่ายหญิงให้ทรัพย์สินแก่ฝ่ายชาย สำหรับประเทศไทยนั้นอยู่ในรูปแบบของการที่ฝ่ายชายมอบทรัพย์สินให้กับฝ่ายหญิงซึ่งเรียกว่าสินสอด การให้สินสอดในประเทศไทยนี้ แต่เดิมในกฎหมายลักษณะผัวเมียถือว่าสินสอดเป็นค่าสินหิ้วบัวนาง⁴ ซึ่งความหมายตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมาย “สิน หมายถึง เงิน, ทรัพย์สิน และคำว่า หิ้วบัว หมายถึง หิ้วนมหญิง” จึงกล่าวได้ว่าสินสอดนั้นหมายถึงค่าน้ำนมของบิดามารดาหญิง แต่ในปัจจุบันประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้บัญญัติต่างไปจากเดิม กล่าวคือสินสอดเป็นทรัพย์สินที่ให้บิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรม หรือผู้ปกครองฝ่ายหญิงเพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมสมรส

ด้านของวัตถุประสงค์ของสัญญาสินสอดนั้นผู้ให้ความเห็นเป็นสามแนวทางกล่าวคือ แนวความเห็นแรกเห็นว่าสินสอดเป็นราคาที่ให้แก่พ่อแม่เพื่อซื้อหญิง⁵ แนวทางที่สองเห็นว่าสินสอดเป็นค่าที่พ่อแม่ได้เลี้ยงดูหญิงจนเป็นภริยาชายได้⁶ แนวทางที่สามเห็นว่า สินสอดให้เพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมสมรส⁷ ทั้งสามแนวความเห็นนี้พิจารณาถึงบริบทของสังคมและทัศนคติที่มีต่อวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป การให้เหตุผลที่เป็นข้อยุติจึงถือว่าเป็นเรื่องยาก แต่หากนำมาอธิบายในกฎหมายปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่าสินสอดนั้นเป็นการให้ทรัพย์สินเพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมสมรส โดยมีแนวความคิดจากกฎหมายดั้งเดิมคือสินสอดถือเป็นค่าสินหิ้วบัวนาง ดังปรากฏ

⁴ ไพโรจน์ กัมพูสิริ, คำอธิบาย ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556), น.55.

⁵ เจ้าคุณมโนปกรณ์นิติธาดา โปรดดู ทองเปลว ชลภูมิ และคณะเนติบัณฑิต, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2478), น.102, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ โปรดดู อำนวย เขียวขำ, “ศัพท์กฎหมายเมื่อวันวาน,” วารสารศาลยุติธรรมปริทัศน์, ปีที่ 1 ฉบับที่ 5, น.76 (พฤษภาคม 2549) .

⁶ เจ้าคุณพิจารณาปริชามาตย์ และเจ้าคุณรามบัณฑิตย โปรดดู ทองเปลว ชลภูมิ และคณะเนติบัณฑิต, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2478), น.102-103, ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัวมฤตก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2508) น.32, ไพโรจน์ กัมพูสิริ, คำอธิบาย ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2560), น.56, ศาสตราจารย์พิเศษ ประสพสุข บุญเดช, คำอธิบายกฎหมายครอบครัว, พิมพ์ครั้งที่ 22 (กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมศึกษากฎหมายเนติบัณฑิตยสภา, 2559), น.4.

⁷ รัชฎา เอกบุตร, คำอธิบายกฎหมายครอบครัว การหมั้น, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : นิติธรรม, 2555), น.32.

จากคู่สัญญาฝ่ายหญิงซึ่งกฎหมายกำหนดเฉพาะผู้ที่มีอำนาจในการเลี้ยงดูหญิงนั้นมากล่าวคือ บิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรม หรือผู้ปกครองแล้วแต่กรณี

2. ความสัมพันธ์ระหว่างการสมรส สัญญาหมั้นและสัญญาสินสอด

ความไม่ชัดเจนของสถานะของสัญญาสินสอดนั้นส่วนหนึ่งเกิดจากจุดประสงค์สุดท้ายของสัญญาซึ่งก็คือการที่ชายหญิงจะทำสัญญาสมรสกัน โดยลักษณะของสัญญาสมรสนั้นเป็นสัญญาใหญ่ และคู่สัญญาอาจตกลงให้มีสัญญาหมั้นและสัญญาสินสอดเป็นส่วนประกอบ เจตนาหลักในที่นี้คือ ชายหญิงตกลงจะเป็นสามีภรรยา กัน เจตนาย่อย ๆ ที่เข้ามาประกอบคือ ชายหมั้นหมายหญิงเพื่อยืนยันเจตนาหลักของตน และชายให้สินสอดแก่ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง เพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมสมรส⁸ ในเรื่องของการสมรสตามความหมายในบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ การสมรสต้องไม่ใช่เพียงเรื่องการแต่งงานตามประเพณี แต่ต้องมีเจตนาจดทะเบียนสมรส โดยชายหญิงต้องยินยอมเป็นสามีภรรยา กัน และถ้าหากว่าชายและหญิงเพียงแต่ตกลงทำการแต่งงานตามประเพณี ไม่มีเจตนาจะสมรสโดยการจดทะเบียนสมรสให้ถูกต้องตามกฎหมาย ผลในทางกฎหมาย ตามแนววินิจฉัยของศาลฎีกา คือ ทรัพย์สินที่ชายนำมาให้หญิงหรือฝ่ายหญิงนั้นไม่ใช่ของหมั้นและสินสอด ชายจะเรียกคืนไม่ได้

ในเรื่องนี้หากพิจารณาในแง่ของวัตถุประสงค์ของสัญญาแต่ละประเภทเห็นได้ว่า วัตถุประสงค์สัญญาสินสอด สัญญาหมั้น และสัญญาสมรสนั้นมีความแตกต่างกันกล่าวคือ

2.1 วัตถุประสงค์ของสัญญาสินสอดนั้นเป็นการให้ทรัพย์สินแก่บิดา มารดา หรือผู้ปกครองของหญิงเพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมสมรส โดยพัฒนามาจากเบื้องหลังหลังแนวความคิดว่าเป็นค่าน้ำนมหญิง ตอบแทนการที่บิดามารดาหญิงเลี้ยงดูหญิงมาจนโตมาสมรสกับชายได้

เมื่อพิจารณาวัตถุประสงค์ของสัญญาต่างตอบแทนตามเอกเทศสัญญาต่าง ๆ ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เห็นว่า ในรูปแบบสัญญาต่างตอบแทนนั้นก่อสิทธิและหน้าที่แก่คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายโดยตรง โดยคู่สัญญาจะต้องตอบแทนซึ่งกันและกัน ในข้อนี้เห็นได้ว่าสัญญาสินสอดนั้น เมื่อชายให้สินสอดแก่บิดา มารดา หรือผู้ปกครองของหญิงแล้ว บิดา มารดา หรือผู้ปกครองของหญิงไม่มีหน้าที่กระทำการใดตอบแทนให้กับฝ่ายชายเลย เพราะถือว่าเป็นการให้ที่ตัวหญิงตอบแทนการสมรสเอง และในเรื่องเอกเทศสัญญาชนิดต่าง ๆ ก็มีกฎหมายบัญญัติสิทธิและหน้าที่เป็นการเฉพาะแล้วไม่อาจนำเรื่องการให้สินสอดไปปรับใช้ได้ และหากพิจารณาเปรียบเทียบกับสัญญาไม่ต่างตอบแทน ลักษณะของสัญญาให้โดยเสนหาซึ่งเป็นสัญญาที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งให้ทรัพย์สินอีกฝ่ายหนึ่งโดยเป็นการให้เปล่า ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับการให้สินสอดมากที่สุด แต่อย่างไรก็ดีหากพิจารณาในแง่ของวัตถุประสงค์ทางกฎหมายนั้น แม้การให้สินสอดจะไม่ก่อให้เกิดหน้าที่แก่ฝ่ายหญิงที่จะต้องกระทำการใดตอบแทนกับการที่ฝ่ายชายโอนทรัพย์สินให้ แต่

⁸ วรรณภา ศรีบุญพงศ์, “การหมั้น : วิเคราะห์ลักษณะพิเศษและผลทางกฎหมาย,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), น.158.

การให้สินสอดมีวัตถุประสงค์ที่มากกว่าการโอนสิทธิในทางทรัพย์สินแต่เพียงอย่างเดียวกล่าวคือ วัตถุประสงค์เพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมสมรส ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การให้สินสอดก็ไม่ใช่การให้โดยเสนาหาเสียทีเดียว เพราะทั้งสองฝ่ายยังมีวัตถุประสงค์ที่มากกว่าการโอนทรัพย์สินให้แก่อีกฝ่าย โดยที่เป็นการให้เปล่า และการตกลงให้สินสอดแก่กันหากชายและหญิงมีเจตนาจะสมรสแล้ว ก็เพียงพอที่จะก่อให้เกิดสัญญาให้สินสอด แต่ในขณะที่การให้โดยเสนหานั้นจะสมบูรณ์เมื่อส่งมอบทรัพย์สินแล้วเท่านั้น หากจะให้หรือทำค้ำประกันว่าจะให้ ในสัญญาให้โดยเสนหาก็คือต้องทำเป็นหนังสือ และจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่แล้ว ผู้รับจึงจะเรียกให้ ผู้ให้ส่งมอบทรัพย์สิน ซึ่งแตกต่างกับเรื่องการให้สินสอดที่ไม่ต้องทำเป็นหนังสือแต่อย่างใดเพียงมีข้อตกลงก็สามารถฟ้องบังคับกันได้

2.2 วัตถุประสงค์ของสัญญาหมั้นนั้นเป็นการมอบทรัพย์สินให้หญิง โดยถือเป็นหลักฐานที่ชายจะมาสสมรสกับหญิงในอนาคต เปรียบเสมือนการให้มัดจำตัวหญิงนั้นไว้ ดังนั้น การส่งมอบทรัพย์สินจึงเป็นสาระสำคัญในสัญญาหมั้น หากไม่มีการส่งมอบทรัพย์สินสัญญาหมั้นนั้นย่อมไม่สมบูรณ์ หากพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าสัญญาหมั้นเกิดจากเจตนาของคู่กรณีที่จะหมั้นหมายกัน โดยมีการมอบทรัพย์สินเพื่อให้สัญญาหมั้นนั้นสมบูรณ์จะเห็นได้ว่า ในสัญญาหมั้นนั้นทั้งสองฝ่ายไม่มีหนี้ตามสัญญาต่อกัน การเกิดสัญญาหมั้นเกิดจากความสมัครใจของชายและหญิงคู่หมั้นที่จะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสถานะของบุคคลทั้งสองฝ่ายมิใช่ก่อสถานะทางหนี้ที่ต่างฝ่ายต่างต้องปฏิบัติภาระหนี้ตอบแทนกันอย่างสัญญาต่างตอบแทนทั่วไป โดยกฎหมายลักษณะครอบครัวได้รับรองเรื่องนี้ไว้โดยบัญญัติไว้อย่างชัดเจนในมาตรา 1438 การหมั้นไม่เป็นเหตุที่จะร้องขอให้ศาลบังคับให้สมรสได้ ถ้าได้มีข้อตกลงกันไว้ว่าจะให้เบี้ยปรับในเมื่อผิดสัญญาหมั้นข้อตกลงนั้น เป็นโมฆะ ในข้อนี้สังเกตได้ว่า เมื่อฝ่ายชายโอนทรัพย์สินให้แก่หญิงแล้ว หญิงก็ไม่จำเป็นต้องตอบแทนด้วยประการใด อีกทั้งกฎหมายก็ห้ามให้บังคับให้หญิงสมรสตอบแทนกับชายด้วยการยืนยันว่าการสมรสต้องเกิดจากความสมัครใจเท่านั้น หากใช้เรื่องของการตอบแทนกับของหมั้นไม่

2.3 วัตถุประสงค์ของสัญญาสมรสนั้นมุ่งต่อการก่อสถานะทางครอบครัวของทั้งสองฝ่าย ไม่ใช่ลักษณะของสัญญาทางแพ่งอย่างนิติกรรมสัญญาทั่วไป และเมื่อทั้งสองฝ่ายตกลงผูกพันกันตามสัญญา สิทธิและหน้าที่ทั้งหมดก็จะเป็นไปตามกฎหมายซึ่งไม่ใช่สิทธิและหน้าที่ตามสัญญาที่คู่สัญญาจะตกลงกันให้มีขึ้นได้

จากวัตถุประสงค์ของสัญญาทั้งสามอย่างที่กล่าวมาแล้วมีความแตกต่างกันในสาระสำคัญอย่างเห็นได้ชัด และกฎหมายไม่ได้กำหนดว่า ก่อนมีการสมรสต้องมีสัญญาหมั้นหรือสัญญาสินสอดก่อน กฎหมายบัญญัติเพียงสัญญาหมั้นและสัญญาสินสอดมีจุดเชื่อมโยงต่อเรื่องเจตนาสมรสเท่านั้น ไม่มีบัญญัติเชื่อมโยงระหว่างการหมั้นและสินสอดเข้าด้วยกันแต่อย่างใด การเกิดขึ้นของสัญญาก็แตกต่างกัน กล่าวคือ สัญญาหมั้นต้องมีการส่งมอบหรือโอนทรัพย์สินจึงสมบูรณ์ แต่สัญญาสินสอดเพียงแค่ตกลงกันด้วยวาจาจะให้ทรัพย์สินอีกคู่สัญญาอีกฝ่ายก่อนหรือหลังสมรส หรือหากมีการหมั้นด้วยจะให้ทรัพย์สินที่เป็นสินสอดขณะหมั้นด้วยก็ได้

นอกจากนั้นคู่สัญญาในสัญญาหมั้นกับสัญญาสินสอดก็แตกต่างกัน โดยในเรื่องของสัญญาหมั้นคู่สัญญาได้แก่ฝ่ายชายและหญิง ซึ่งหมายรวมถึงบิดามารดา หรือบุคคลผู้กระทำการในฐานะเช่นบิดามารดาของหญิงด้วย ในขณะที่สัญญาสินสอดคู่สัญญาได้แก่ ฝ่ายชายกับ บิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรม หรือผู้ปกครองของฝ่ายหญิงแล้วแต่กรณี

ผลของสัญญาที่แตกต่างกัน กล่าวคือในสัญญาสินสอดนั้นเมื่อมีข้อตกลงเรื่องสินสอดคู่สัญญาจะผูกพันกันตามสัญญาที่จะต้องมีการให้ทรัพย์สินแก่กันเท่านั้น โดยทรัพย์สินที่ใช้เป็นสินสอดอาจมีการส่งมอบก่อนสมรสหรือภายหลังสมรสก็ย่อมมีได้ แต่สำหรับสัญญาหมั้นนั้นจะมีได้แต่ก่อนจะสมรส และการให้ของหมั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ทำให้สัญญาหมั้นสมบูรณ์ แต่ถึงกระนั้นแม้สัญญาหมั้นสมบูรณ์แต่คู่สัญญาก็ไม่อาจกล่าวอ้างสัญญาหมั้นนั้นมาเป็นเหตุขอให้ศาลบังคับให้สมรสได้

บทสรุป

ประการแรกเรื่องสถานะสินสอดนี้สรุปได้ว่าการให้สินสอดนั้นไม่ใช่สัญญาต่างตอบแทนที่ปรากฏตามเอกเทศสัญญา แต่เป็นสัญญาที่ไม่มีชื่อ โดยผู้เขียนขอเรียกว่าสัญญาสินสอด ซึ่งในลักษณะพิเศษของสัญญาสินสอดตามมาตรา 1437 นี้เห็นได้ว่า เกิดจากวัตถุประสงค์ร่วมกันของฝ่ายชายและฝ่ายหญิงที่จะให้สินสอดเพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมสมรส โดยไม่ก่อให้เกิดหน้าที่แก่ฝ่ายหญิงที่รับสินสอด จึงไม่สามารถบังคับกันได้ และจะนำหลักสัญญาต่างตอบแทนตามเอกเทศสัญญาทั่วไปมาใช้ไม่ได้ แต่ต้องถือเป็นกรณีสัญญาที่กฎหมายกำหนดหลักเกณฑ์ไว้ โดยเฉพาะในกฎหมายลักษณะครอบครัว

ประการถัดมาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสัญญาหมั้นต่อกันและสัญญาสินสอด ในข้อนี้เห็นว่าสัญญาหมั้นและสัญญาสินสอดนั้นเป็นเอกเทศไม่จำต้องพึ่งพากับการมีอยู่หรือเกิดขึ้นของสัญญาใดสัญญาหนึ่ง ซึ่งเมื่อชายและหญิงมีเจตนาจดทะเบียนสมรสแล้ว หากไม่ได้มอบของหมั้นอันส่งผลให้ไม่มีสัญญาหมั้นเกิดขึ้น หรือแม้ทั้งชายและหญิงไม่มีการตกลงทำสัญญาหมั้นกัน แต่เมื่อชายมอบทรัพย์สินให้แก่บิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรมหรือผู้ปกครองฝ่ายหญิง แล้วแต่กรณีเพื่อตอบแทนการสมรส ก็ย่อมถือว่าสัญญาสินสอดนั้นเกิดขึ้นได้ตามความประสงค์ของคู่สัญญาทั้งสองฝ่าย การเกิดขึ้นของสัญญาสินสอดจึงมีขึ้นได้โดยมีจำต้องพิจารณาการเกิดขึ้นของสัญญาหมั้น แต่ในเรื่องสัญญาสินสอดนี้ต้องพิจารณาถึงเจตนาที่ชายและหญิงมีเจตนาจะสมรสแล้วหรือไม่เป็นสำคัญ

ประการสุดท้ายการที่ศาลปรับเข้ากับเรื่องสัญญาให้โดยเสนหาจึงไม่น่าจะถูกต้อง และส่งผลให้คดีตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1298/2558 นี้ชายไม่อาจเรียกสินสอดคืนได้ เพราะการเรียกสินสอดคืนไม่ได้อยู่ในเหตุที่จะถอนคืนการให้โดยเสนหาได้ ในขณะที่กฎหมายได้บัญญัติเหตุแห่งการเรียกสินสอดคืนไว้โดยเฉพาะในมาตรา 1437 วรรคสาม ซึ่งเมื่อกรณีข้อเท็จจริงปรากฏว่า “โจทก์ไม่ได้มอบของหมั้นแก่จำเลยที่ 1 สัญญาหมั้นจึงไม่อาจเกิดขึ้นได้ การที่โจทก์มอบทรัพย์สินแก่จำเลยที่ 2 และที่ 3 จึงไม่ถือเป็นการมอบสินสอดให้แก่จำเลยที่ 2 และที่ 3 ตามกฎหมาย ไม่

ตกอยู่ภายใต้บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1437 แต่ถือได้ว่าเป็นการให้ทรัพย์สินแก่จำเลยที่ 2 และที่ 3 โดยเสนาหา” ด้วยความเคารพต่อศาล ผู้เขียนเห็นว่าเมื่อพิจารณาจากสถานะทางกฎหมายของสัญญาหมั้นและสัญญาสินสอดแล้ว เห็นได้ว่ากรณีดังกล่าว แม้ชายจะไม่มอบของหมั้นแก่หญิงอันมีผลทำให้สัญญาหมั้นไม่เกิดแต่ย่อมไม่กระทบต่อสัญญาสินสอดที่เกิดขึ้นจากการที่ชายมอบทรัพย์สินให้ บิดามารดา หรือผู้ปกครอง ฝ่ายหญิงแล้ว กรณีนี้จึงควรจะต้องปรับเข้ากับกรณีหญิงผิดสัญญาเนื่องจากพฤติการณ์ของฝ่ายหญิงทำให้ชายไม่อาจสมรสด้วยได้ ชายจึงควรมีสติฟ้องเรียกสินสอดคืนได้

สุดท้ายผู้เขียนเห็นว่าในเรื่องนี้ควรมีการปรับปรุงกฎหมายให้เกิดความชัดเจนโดยมีการแยกบทบัญญัติเรื่องสัญญาหมั้นและบทบัญญัติสัญญาสินสอดออกจากกัน ไม่ควรปะปนกันอยู่ในปัจจุบัน และแก้ไขถ้อยคำสัญญาสินสอดให้ชัดเจนขึ้นเหมือนสัญญาหมั้น

บรรณานุกรม

หนังสือ

ไพโรจน์ กัมพูสิริ. คำอธิบาย ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครั้ว, พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556.

ประสพสุข บุญเดช. คำอธิบายกฎหมายครอบครัว. พิมพ์ครั้งที่ 22. กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมศึกษากฎหมายเนติบัณฑิตยสภา, 2559.

รัฐฎา เอกบุตร. คำอธิบายกฎหมายครอบครัว การหมั้น. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : นิติธรรม, 2555.

ทองเปลว ชลภูมิ และคณะเนติบัณฑิต. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2478.

เสนีย์ ปราโมช. ม.ร.ว. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัวมฤตค. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2508.

วิทยานิพนธ์

วรรณภา ศรีบุญพงศ์. “การหมั้น : วิเคราะห์ลักษณะพิเศษและผลทางกฎหมาย.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534 น.158.

วารสาร

อำนวยการ เขียนข่าว. “ศัพท์กฎหมายเมื่อวันวาน.” วารสารศาลยุติธรรมปริทัศน์. ปีที่ 1. ฉบับที่ 5. (พฤษภาคม 2549): 76.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1298/2558, จาก <http://deka.supremecourt.or.th/>, พฤษภาคม 2561.

BOOK

J. N. D. Anderson, Family law in Asia and Africa. (London : George Allen & Unwin, 1968), p.18.